

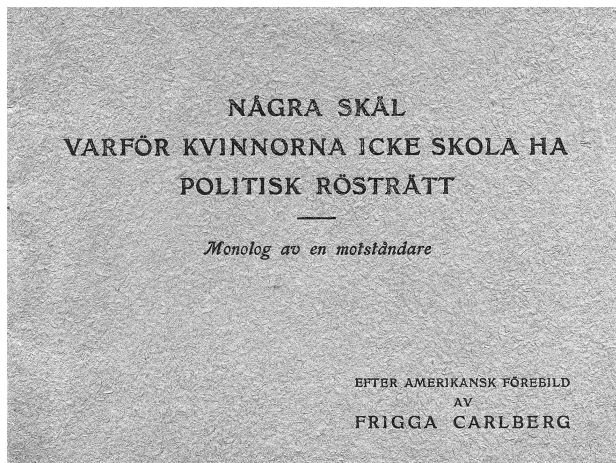
11

FRIGGA CARLBERG

*Några skäl varför kvinnorna
icke skola ha politisk rösträtt:
monolog av en motståndare (1913)*

Allra först får jag be mitt ärade auditorium att inte anse mig för gammalmodig. Jag smickrar mig med att vara en fullt modärn nutidskvinna. Jag tror på allt möjligt frisinnat men *inte* på politisk rösträtt åt kvinnor, ty det vore att förneka mitt kön.

Politisk rösträtt åt kvinnor är revolt mot naturen. Betrakta dessa damer som sitta här i salen! Giv akt på deras fysiska svaghet, deras andliga oförmåga, deras tankars ostadighet och allmänna bristfällighet! Icke skulle de kunna gå till en valurna för att nedlägga en politisk valsedel däri. Naturen säger nej. Mannens lagar bjuda nej. Guds röst ropar nej – och så gör även jag. En *kommunal* röstsedel är ju något helt annat. Den är inte emot naturen.

Frigga Carlberg (1913), *Några skäl varför kvinnorna icke skola ha politisk rösträtt: Monolog av en motståndare, efter amerikansk förebild*, Göteborg: Oscar Isacsons boktryckeri. Återges i sin helhet.

Det är politisk rösträtt som gör mannen till man. Och frånvaron av politisk rösträtt som gör kvinnan till kvinna. Om kvinnorna fingo politisk rösträtt skulle man ju inte längre veta vem som var man eller kvinna – och tror ni inte att livet då skulle förlora något av sin poesi och romantik.

Mannen måste förbli man. Kvinnan måste förbli kvinna. Om mannen anstränger sig för att bli lik kvinnan; om kvinnan anstränger sig för att bli lik mannen, så uppstår en sådan villervalla och det blir så svårt att förklara för våra barn. – Låt oss taga ett praktiskt exempel. Om en kvinna tar på sig en mans rock och byxor och tar hans käpp och hatt och cigarr och går ut på gatan – vad händer då? Jo, att polisen tar henne och kastar henne i fängelse. Varför inte hellre bli hemma?

Ni måste förstå hur starkt jag *känner* i denna sak, men jag har även skäl, grundade på logik. Naturligtvis är jag icke logisk. Jag är en impulsiv varelse med instinkt och intuition – och det är jag stolt över. Men jag vet att mina skäl äro grundade på logik, ty jag har fått dem av män – stora statsmän och professorer i riksdagen.

Det första argumentet mot rösträtt är att kvinnorna skulle inte begagna den, om de hade den. Mitt andra argument är att om kvinnorna blevo politiskt röstberättigade, så skulle de försumma sina hem, övergiva man och barn och tillbringa all sin tid kring valurnorna. Ni invänder att valurnorna äro inte öppna året runt. Men jag känner kvinnorna – de äro sådana vanemänniskor. Få de gå till valurnan en dag på året, så var viss om att de också gå dit de övriga 364 dagarna. En professor i värtalighet, som jag har äran känna, har också i riksdagen varnat för den ”rännarevana” bland kvinnorna, som politisk rösträtt skulle medföra.

Mina manliga vänner ha försett mig med många olika argument, alla lika bevisande, så att om man inte tycker om det ena, kan man välja ett annat, motsatt. – Hör på nu! Om kvinnorna finge rösträtt skulle de rösta som sina män och endast fördubbla röstsiffran. Om ni inte tycker om det argumentet, så tag detta: Om kvinnorna fingo politisk rösträtt, så skulle de av ren kitslighet rösta emot sina män och följden skulle bli familjetvister och äktenskapsupplösning utefter hela linjen.

Ett av argumenten är att kvinnorna äro änglar och deras vingar få icke besudlas av politikens dy. Min man kallar mig ofta ängel. Därför är jag en motståndare – ”jag mina vingar ej fläcka vill, ty deras renhet hör mannen till.” – Tycker ni icke om det argumentet, så kanske detta passar? Kvinnorna äro depraverade och skulle ha ett demoraliserande inflytande på vårt nationella liv. Fjärde skälet: Kvinnor förstå icke politik. Om de fingo politisk rösträtt, så visste de inte vad de skulle göra med den. – Och så: Om kvinnorna finge rösträtt, så skulle de snart ta de bästa och indräktigaste platserna från männen, vi skulle i ett nafs ha kvinnliga landshövdingar och biskopar, kvinnliga generaldirektörer och statsråd – ni skulle få se att Anna Whitlock knuffade undan statsminister Staaff och satte sig själv på hans taburett. Och jag vill se den som kör bort *henne*. Ett annat skäl – med motskäl. Den politiska rösträtten är

11. NÅGRA SKÅL VARFÖR KVINNORNA ICKE SKOLA HA POLITISK RÖSTRÄTT

så överskattad. Den har aldrig gjort någon den ringaste nytta. Det har så många herrar sagt mig. – Motskålet är: Det är rösträtten som gör mannen. Den ger honom värdighet och överlägsenhet gent emot kvinnor. Om nu en hustru också har rösträtt, så kan hon ju inte se upp till sin man.

Jag har talat med så många rösträttskvinnor och alla äro lika oresonliga. Jag säger så ofta till dem: ”Här är jag, övertyga mig!” Jag ber om bevis. Och så kommer de dragande med Wyoming och Australien och Norge och Finland och vad kvinnorna där ha gjort för att förbättra arbetarkvinnornas och barnens ställning. Men vad betyder väl det? Det är ju fakta – och inte bryr jag mig om fakta. Jag vill ha bevis.

Så säga de att i Sverige finns 700,000 kvinnor som försörja sig själva. Än sen då? Det är ju statistik – fakta och statistik vill ingen sant kvinnlig kvinna befatta sig med.

Jag vill på sant kvinnligt sätt anföra bevis mot rösträtten. Personliga exempel – det är min övertalningstaktik. En gång såg jag en kvinna som körde en häst – och hästen skenade med henne. Är det inte likt en kvinna? En annan gång läste jag i tidningen om en kvinna, vars hus brann, att hon kastade ut barnen genom fönstret och bar sängkläderna utför trappan. – Visa dessa båda exempel politisk mognad, kanske? – Och de här suffragetterna! Rösträttsfurier och hyenor i kjolar, säger tidningarna. Skulle ni vilja vara en hyena och gå klädd i kjolar?

Nu tror jag att jag bevisat tillräckligt emot rösträtten. Och jag har gjort det på ett kvinnligt sätt utan att nedlåta mig till att använda ett enda faktum eller argument eller statistik.

Jag är förkunnaren av en ny idé. Ingen har hört den, förrän en av våra få stora statsmän gav mig den, då jag på riksdagsläktaran lyssnade till hans läppers evangelium: ”Kvinnans plats är i hemmet”, sade han. Det är lika skönt som det är nytt, och lika nytt som sant. Tag denna tanke med dig och du skall ha nytta därav i ditt dagliga liv. Tanken är kanske för ny och stor att fattas genast, men så småningom skall dess innebörd bliva dig klar.

Jag känner till rösträttskvinnornas invändning att industrien berövat dem hemssysslorna. Men så mycket större skäl att *något* stannar kvar i hemmet – låt det bli kvinnan! Dessutom, om de modärna uppfinningarna tagit sysslor *ur* hemmen, så ha de också fört nya sysslor *dit*. Tänk på telefonen! Vem skulle svara i telefon, om kvinnan vore borta från hemmet.

Vi motståndare ha så rik fantasi! Ibland tycker vi oss höra små slumbarn gråta. Vi se bleka, trasiga och undernärda barn i fabriker och gränder, se hur de räcka ut sina händer emot oss och vi se svältavlönade kvinnor – vi höra hur alla dessa med en röst bedja: ”Rädda oss från kvinnornas politiska rösträtt!” – Icke underligt att de bedja så, ty tänk om deras ställning bleve förändrad genom kvinnornas politiska makt.

Vi motståndare anse icke att *några* förhållanden skola ändras utan att allting är bra som det är. Om det är elände i världen, så är det försynens vilja – låt det vara. Om

detta elände trycker några kvinnor hårdare än andra, så är det därför att de behöva denna tuktan. För min del har jag alltid haft det bra, men det är därför att jag ingen tuktan behövt. Naturligtvis är jag bara en svag, okunnig kvinna, men det finns en sak jag grundligt förstår: Guds avsikt med kvinnan. Och den är att hon skall stanna i hemmet hos make och barn.

Vad jag också har emot rösträttskvinnorna är att de lägga sig i så mycket som inte angår dem. T. ex. barnavård och sjukvård och hälsovård och fattigvård – och det är bara för att göra sig viktiga och väcka uppseende. I stället för att dessa tusentals kvinnor skulle var och en sitta i sitt trevna tjäll och skapa människolycka åt en äkta man. Ni svarar kanske att det är ont om sådana, men om kvinnorna försökte litet allvarligare, så skulle de nog finna en eller annan karl att ägna sig åt. Det heter ju: ”Söken och I skolen finna!” Och när jag ser mig omkring bland männen, så förstår jag att vår Herre inte menat att vi kvinnor skulle vara så sparsmakade.

Kvinnor, systrar! Inte behöva vi politisk rösträtt för att få vår vilja igenom. Vi har ju så många andra sätt. Först och främst att smicka, så att lirka och om det inte hjälper – tåra. Förslår inte tåra, så ställ till en scen, gör hemmet till ett litet helv. – ni förstår – men gör det på ett kvinnligt sätt. Det är så mycket värdigare och finare än att lägga en bit papper i en valurna. Kan ni inte inse det!

Och vem skall diska porslinet? Någon måste ju göra det. Tycker ni verkligen det passar sig, att mannen, skapad i Guds beläte, skall vika upp rockärmarna och diska tallrikar. – Det vore ju hädelse. Jag vet att jag är bara ett revben, därför diskas jag eller avlönar ett annat revben för att göra det, vilket kommer på ett ut.

Har några riktigt stora män i historien eller nutiden velat ge kvinnorna politisk rösträtt? Talade Abraham om att ge Sara politisk rösträtt? Ropade profeten Jonas på rösträtt för kvinnor, när han låg i valfiskens buk? Eller Jeremias i sina klagovisor? Ville Salomo ge sina 700 hustrur politisk rösträtt? Ville Paulus ge kvinnorna rösträtt? Eller professor Thyrén? Eller kejsar Vilhelm? Eller amiral Lindman? Eller Andersson i Skifarp? Detta måtte väl vara avgörande.

Missförstå mig inte! Jag tror visst att kvinnan kan gå till valurnan och lägga dit en bit papper, men besinna verkan på hennes svaga, ömtåliga nervsystem. Tycker ni inte det skulle vara obehagligt att bli omhändertagen av polis och hemförd i en ambulansvagn och att runt omkring er höra hysteriska kvinnor gråta och skratta och skrika och ha svimmingsanfall. Är det inte bättre för en kvinna att ha sina nervanfall i hemmet än på en offentlig plats? Och dagen efter? Vilken fantasi kan måla alla dessa olyckor. Äktenskapsskillnad och död, brott och förhärjande sjukdomar ödelägga landet. O, mina vänner, jag känner – jag känner så intensivt, att jag – kan – inte tänka –. Vatten! – Vatten!

Christina Florin & Josefin Rönnbäck

HUMOR SOM TAKTIK I RÖSTRÄTTSKAMPEN

Kommentar till Frigga Carlberg, *Några skäl
varför kvinnorna icke skola ha politisk rösträtt*

När snart vi uti riksdan sitta
Du får gå utanför och titta
Ty gubbar får där inga vara
De hindrar all utveckling bara

16 göteborgskor

Ett telegram med denna text skickade en grupp kvinnor år 1911 till professorn i statskunskap Rudolf Kjellén – en av de ihärdigaste motståndarna till kvinnlig rösträtt i Sveriges riksdag. Telegramtexten kom till vid en tebjudning hemma hos aktivisten Frigga Carlberg (1851–1925) i Göteborg efter att medlemmarna knackat dörr för att samla namn på listor för kvinnlig rösträtt. Namninsamlingen var en nationell offensiv initierad av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR, grundad 1903) som ett led i propagandan för kvinnors politiska medborgarskap.

Troligen låg Carlberg bakom både idén med telegrammet och rimmandet. Hon ansåg att humor var ett viktigt kampmedel i den politiska agitationen och hon var författare till många av LKPR:s opinionsbildande texter: tidningsartiklar, krönikor, romaner, pjäser, kåserier och spex som uppfördes under rösträttsåren. Förutom skrivandet och en stor social hjälpverksamhet gjorde hon långa turnéer i hela Västsverige där hon höll massmöten och agiterade för att kvinnor skulle få rösträtt och bli medborgare på samma villkor som män. Ilskan över samhällets orättvisor och kvinnors brist på delaktighet i politiken och staten drev henne och andra rösträttskvinnor outtröttligt framåt, och deras kreativa och konstnärliga ådra satte en stark prägel på den svenska rösträttskulturen.

Varför har just denna monolog av Frigga Carlberg – *Några skäl varför kvinnorna icke skola ha politisk rösträtt* – valts ut som exempel på en könspolitisk nyckeltext från rösträttstiden? Det finns ju så många andra viktiga dokument som författades under dessa år. Jo, därför att den med ironins hjälp illustrerar både kamp och motstånd under demokratiseringsprocessen och en del tidstypiska och intressanta företeelser i den svenska rösträttsrörelsen. Monologen speglar rörelsens arbetssätt och politiska

kultur, det manliga motståndet mot kvinnlig rösträtt, tidens kvinnosyn och vad kvinnorna ville använda rösträtten till. Även det internationella utbytet mellan kvinnorörelser i olika länder och hur rösträttskvinnorna inspirerades av varandra framgår i texten. Allt finns där klätt i satirens och humorns form. Vi menar också att en sådan här text fångar ett centralt tema som rör könspolitik – nämligen att den formen av politik bedrivits i en kritisk korseld med motståndare från olika håll. Den påminner också om och synliggör hur bilden av kvinnan som svag och utan förmågor ligger som en kulturell grundbult som feminister varit tvungna att förhålla sig till genom historien.

Rörelsens arbetsätt och politiska kultur

Rösträttskampen kunde för somliga aktivister i rörelsen bli det stora äventyret. De levde i en tid – kring sekelskiftet 1900 – när avgörande processer ägde rum som handlade om klasskamp, könskamp, marknadsekonomins framväxt, världskrig och modernisering. Och demokratiseringsprocessen tog fart. Rösträttskvinnorna var säkra på att de deltog i ett projekt för att vända historiens blad. De skulle bidra till att kvinnor blev myndiga och delaktiga i nationen och att de fick inflytande i staten. Stifta lagar. Gå med i partier. Bli subjekt. Kunna bli riksdagsledamöter. Detta var deras framtidsvision.

De kvinnor som ställde sig i spetsen för den kvinnliga rösträttskampen var handlingskraftiga med förmåga att flytta gränser och bereda vägen för andra kvinnors möjligheter. De gjorde ett omfattande kampanjarbete för att övertyga om hur viktig rösträtten var – i allra högsta grad för kvinnor – och de tryckte flygblad, affischer, broschyrer och tidskrifter. De skrev petitioner, gjorde namnsamlingar, skickade insändare och pressmeddelanden. Och satte sin tilltro till det talade ordet och möten – otaliga möten – både i form av rena föreläsningar och mera agiterande och uppbyggande möten. De anordnade debatter – offentliga debatter! Med fakta och förnuft, känsla och humor skulle rösträttskvinnorna vinna anhängare och omvända motståndarna.

Monologen *Några skäl...* illustrerar en viss form av rörelsens kampanjarbete och politiska kultur. Kvickhet, satir och skratt framställde motståndarna som löjliga och därmed kunde ihålligheten i deras argument bli synlig. Det kollektiva skrattet kunde verka förlösande och få upplevda könsorättvisor att uttryckas och ventileras i en värld där allt var upp- och nervänt. Spexen och pjäserna skulle stärka den kollektiva identiteten och skapa energi i gruppen så att organisationen orkade kämpa vidare för den stora "saken": ett bättre samhälle där även kvinnor hade rösträtt. Skratten stärkte vi-känslan och "stridsmoralen". Emotionerna som uppstod via "skrattspeglar" av detta slag var inte bara inre psykologiska tillstånd utan lika mycket sociala fenomen som kunde trigga fram uppror, kamp, vänskap, sammanhållning. Med sin taktik knöt rösträttskvinnorna an till gamla karnevalskulturer och spextraditioner som vissa av dem sysslade med under universitetstiden.

Manligt motstånd och tidens kvinnosyn

I Carlbergs skrift listas argumenten om varför kvinnor *inte* skulle ha rösträtt. Framställningen bygger på en nidsbild av kvinnors egenskaper och värderingar, men eftersom argumenten uttalas av en rösträttsanhängare vänds verkligheten upp och ner och de som formulerat dem blir förlöjligade. Istället skapar Carlberg med ironins hjälp en vrångbild av motståndarnas paradoxer. Några exempel ur Carlbergs monolog får illustrera de motsägelsefulla argumenten:

- Å ena sidan var politisk rösträtt på *nationell* nivå för kvinnor emot naturen och Guds skapelseordning, å andra sidan var *kommunal* rösträtt inte emot naturen.
- Kvinnor skulle inte använda sig av rösträtten även om de hade den, men om de fick rösträtt skulle de springa och rösta hela tiden eftersom kvinnor är sådana vanemänniskor.
- Kvinnor skulle rösta som sina män (det vill säga ingen maktförändring skulle ske i samhället), men kvinnor kunde också rösta emot sina män för att retas. Sådan var kvinnans natur.
- Nationen skulle ta skada om kvinnor fick rösträtt eftersom kvinnor inte förstår sig på politik – men om de fick rösträtt skulle de vara smarta nog att få de bästa och tyngsta maktpositionerna i samhället.
- Framför allt skulle rösträtt åt kvinnor orsaka allmänt "genustrubbel" och män och kvinnor skulle få problem med sina könsidentiteter: "Det är politisk rösträtt som gör mannen till man. Och frånvaron av politisk rösträtt som gör kvinnan till kvinna. Om kvinnorna fingo politisk rösträtt skulle man ju inte längre veta vem som var man eller kvinna", skrev Carlberg. Attraktionen mellan könen skulle försvinna. Livet skulle "förlora något av sin poesi och romantik".

Frigga Carlberg raljerade över argumenten i samtiden och vederlade dem ett efter ett. Hon visade det orimliga och absurda i motståndarnas logik och tankebanor. Och det var inga påhittade argument i hennes text, de var direkt hämtade från samtidens tidnings- eller riksdagsdebatter.

Det var många män i olika politiska läger som var emot kvinnlig rösträtt. Högermännen i första kammaren erbjöd dock det synligaste motståndet och de mest kvinnofiendliga uttalandena. Genom sin starka position i riksdagen kunde de bromsa reformen år ut och år in. Motståndet yttrade sig på många olika sätt – tystnad, förhållande, förlöjligande. Värst var de ständiga nederlagen och bakslagen i riksdagen. Av oppositionen och tillrättavisningarna framgår att vissa ansåg att rösträttskvinnorna och organisationen LKPR gått för långt och passerat gränsen för vad som var lämpligt för kvinnor. Själva tudelningen är signifikant: att riksdagsmännen skilde mellan mäns och kvinnors rösträtt. De uppfattades som olika politiska individer. I alla tider hade män som grupp haft en direkt kanal till staten – *homo politicus* var en man. Nu krävde kvinnor samma rätt. Men från att den första motionen om kvinnlig rösträtt väcktes i riksdagen 1884 till att rösträtten gick igenom 1921 tog det närmare fyrtio år, medan den organiserade kampen för kvinnlig rösträtt varade närmare tjugo år.

Vad ville kvinnorna med rösträtten?

I Några skäl varför kvinnorna icke skola ha politisk rösträtt skiner rösträttskvinnornas egna argument för rösträtten också tydligt igenom. Dessa argument var många och präglades av tre samtida "överideologier", nämligen liberalism, maternalism och nationalism. Rättvisa och medborgarskap för båda könen! var honnørsorden. Med rösträttens hjälp skulle samhället kunna förändras och ge bättre villkor för kvinnor, barn och utsatta grupper. Rösträtt på samma villkor som män var en fråga om demokrati och social rättvisa. Kvinnor krävde också delaktighet i nationen; en återkommande fras i propagandan var att "fosterlandet" var allas hem.

Frigga Carlbergs upp- och nervända värld gör upp med tidens diskurs om kvinnans natur och plikter, till exempel när hon säger att män absolut inte kan diska: "Jag vet att jag är bara ett revben, därför diskar jag eller avlönar ett annat revben för att göra det, vilket kommer på ett ut." Här framgår också Carlbergs tydliga klassperspektiv. Hon förlöjligar ofta "fina damer" ur överklassen i sina skrifter.

Carlberg drev med de motståndare som ville upprätthålla en skarp gräns mellan det enskilda hemmet och samhället. Samtidigt utnyttjade rösträttskvinnorna modersfiguren, kvinnors erfarenheter i hemmet och deras omsorgsarbete – de menade att kvinnor hade ett särskilt ansvar för att föra upp reformer som gynnade barn och socialt utsatta grupper på den politiska agendan. Man kan därför säga att denna överideologi – den sociala och politiska maternalismen – som handlade om "samhällsmoderlighet" både luckrade upp och befäste en genusordning med gränser mellan manligt och kvinnligt arbete, mellan privat och offentligt.

Det internationella utbytet och receptionen av monologen

Rösträttskampen utgjorde den första feministiska massmobiliseringen av kvinnor världen över. Den inleddes vid olika tidpunkter och pågick olika länge i olika länder, och den bedrevs huvudsakligen nationellt och lokalt – men även internationellt. Frigga Carlbergs pamflett hade en underrubrik, "Efter amerikansk förebild". Det är dock oklart om förebilden var själva sättet att ironisera över motståndarnas argumentation eller om det fanns en amerikansk text med liknande innehåll som plockades upp av den svenska rösträttsrörelsen, omtolkades och anpassades till svenska förhållanden av Carlberg för att sedan spridas ut i landet. Idéöverföringen från andra rösträttsrörelser gällde även den svenska rörelsen och rösträttskvinnorna i Sverige var som andra aktivister indragna i en global feministisk rörelse. Svenskorna fick tampas med samma slags argument som andra rösträttskvinnor världen över. De olika nationella rörelserna använde liknande metoder och deras ikonografi och kulturella uttrycksformer var likartade.

Satir är en av de svåraste polemikformerna eftersom många inte uppfattar ironin utan tror att det hela är allvarligt menat. Men eftersom monologen var ett flygblad utgivet av Föreningen för kvinnans politiska rösträtt i Göteborg, det var Frigga Carl-

berg som stod som författare och hon var en känd radikal och liberal rösträttskvinna, förstod alla att detta inte var "på riktigt". Varken Carlberg eller föreningen kunde ha dessa åsikter.

Monologen ska ses som ett led i ett större politiskt uppbyggnadsarbete. Högljutt och med en säker blick för maktens löjliga och skrattretande beteenden lät Carlberg och hennes medsystrar stridstrumpeten ljuda. Mest i polemik mot maktens män, men även mot de kvinnor i övre samhällsklasser som inte förstod vikten av att ett demokratiskt medborgarskap för alla. I skriften driver hon också med bilden av rösträttskvinnan och med faktiska rösträttskvinor – inte minst när hon skriver att Anna Whitlock rubbar man inte. Whitlock tillhörde rösträttskvinnornas absoluta toppskikt och var länge ordförande och förgrundsgestalt för den kvinnliga rösträttsrörelsen i Sverige. Meningen är tvetydig och syftar säkerligen både på Anna Whitlocks kraftiga kroppshydda och hennes principfasthet.

När monologen lästes för en grupp rösträttskvinor och uppläsaren uppmanade publiken att betrakta varandra, se hur svaga och veka de såg ut, och påstod att rösträttskvinor bara ville göra sig märkvärdiga – föll säkerligen publiken i skratt. I deras värld var det ju precis tvärtom: rösträttskvinnorna var för det första inte en enhetlig grupp, för det andra var de särskilt starka och modiga och för det tredje arbetade de inte för sin egen skull utan för vad de såg som högre värden – för barnens och samhällets och nationens skull.

Kvinnor i Sverige fick rösträtt till riksdagen 1921 och kunde utnyttja den första gången samma år. Den första kampen var över, men än skulle det dröja mer än ett halvt sekel innan kvinnor fick ta plats i riksdagen i någon större utsträckning – och det dröjde över 70 år innan den jämställdhetspolitiska principen om "Varannan damernas" fick genomslag.

*Christina Florin är professor i historia.
Josefin Rönnbäck är historiker verksam
vid Luleå tekniska universitet.*

För vidare läsning

Bengt Björkenlid (1982), *Kvinnokrav i manssamhälle: rösträttskvinnorna och deras metoder som opinionsbildare och påtryckargrupp i Sverige 1902–21*, Uppsala: Uppsala universitet.

Christina Carlsson (1986), *Kvinnosyn och kvinnopolitik: en studie av svensk socialdemokrati 1880–1910*, Lund: Arkiv förlag.

Christina Florin (2006), *Kvinnor får röst: kön, känslor och politisk kultur i kvinnornas rösträttsrörelse*, Stockholm: Atlas.

Åsa Karlsson Sjögren (2006), *Männen, kvinnorna och rösträtten: medborgarskap och representation 1723–1866*, Stockholm: Carlsson.

Anna Lundberg (2008), *Allt annat än allvar: den komiska kvinnliga grotesken i svensk samtida skattkultur*, Göteborg & Stockholm: Makadam.

FORSKARKOMMENTAR

Stina Nicklasson (1992), *Högerns kvinnor: problem och resurs för Allmänna valmansförbundet perioden 1900–1936/37*, Uppsala: Uppsala universitet.

Josefin Rönnbäck (2004), *Politikens genusgränser: den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap 1902–1921*, Stockholm: Atlas.

Rösträtten 80 år: forskarantologi (2001), red. Christer Jönsson, Stockholm: Justitiedepartementet.